Col·lecció Busca-raons, 27

Tres illes boreals

Edicions Sidillà SL
La Bisbal d'Empordà 17100
info@edicionssidilla.cat
www.edicionssidilla.cat
© del text: Eduard Niubó
© de les il·lustracions: David Granato
© d'aquesta edició: Edicions Sidillà
Disseny: J. Pujadó
Correcció: Xavier Cortadellas
Primera edició: octubre 2025
Edicions Sidillà és soci protector d'Amics de la Bressola
Aquest llibre s'ha imprès a la Impremta Pagès, d'Anglès (la Selva)
ISBN: 978-84-129806-8-4
Diposit legal: GI 1532-2025
Tots els drets reservats. Si voleu fotocopiar parcialment aquest llibre, feu-ho legalment contactant amb CEDRO: 932720445 o cedrocat@cedro.org

Eduard Niubó

Tres illes boreals

Viatjant per Svalbard, Islàndia i Terranova

Il·lustracions de David Granato

edicions Sidillà

La Bisbal d'Empordà, 2025

Índex

8 ♣ 1. Svalbard i la nit polar
10 Anant cap al nord
16 Willem Barentsz
19 A les portes del pol
22 La massacre balenera
26 Viure a Longyearbyen
33 Els primers hiverns
37 L'espectacle més gran del món
44 Els primers habitants
49 Assaborint el temps
55 Assentaments estables
62 A la salut de Jack London
74 Cap a la cursa polar
79 Silenci llegendari
83 La vella màgia dels mites
90 A les portes del futur
103 La nova màgia de la ciència
110 Retorn al sud

112 ♣ 2. Islàndia, la terra viva
114 El Cercle d'Or
120 La llar d'Eiríik el Roig
128 Cap als fiords occidentals
131 Flóki el dels Corbs (868)
133 La solitud més llunyana
139 Expulsant els elfs
145 La costa nord
152 Gardar Svavarsson (860)

155 Les entranyes de la terra
159 Cap a la costa oriental
163 Naddodd (850)
168 Les grans glaceres del sud
174 On els trols es van quedar de pedra
181 Les sagues i els *papars*
190 La llengua islandesa
195 Península de Reykjanes
202 La badia que fumeja

214 ♣ 3. Terranova, l'illa on va canviar el món
216 Cap a la terra dels micmacs
222 Cape Breton
233 Terranova a la vista
237 Península d'Avalon
248 Saint-John's
252 Frarets i balenes
259 Els últims beothuks
268 Gros Morne
277 Great Northern Peninsula
286 Benvinguts a Vinlàndia
293 L'extrem nord
298 Benvinguts a *The Big Land*
306 Naufragis d'ahir i d'avui
314 Llegendes de Labrador
325 L'Ull del Quebec
332 Cap al món habitat

335 Bibliografia
337 Índex toponímic

Aclariments al lector

- La llengua islandesa té algunes grafies que no existeixen en català (Þ/þ, Ð/đ, Æ/æ). Per facilitar la lectura les he adaptat en els noms propis com Þingvellir (que esdevé Thingvellir), Breiđavík (Breidavík) i Snæfells (Snaefells).
- EL QUEBEC fa referència a tot el territori quebequès, mentre el nom de la seva capital és QUEBEC, sense article, o CIUTAT DE QUEBEC.
- Les formes GRENLÀNDIA i GROENLÀNDIA són correctes en català. Com en l'anterior llibre, he optat per la primera, tot i que no tinc cap preferència per cap de les dues i la segona és més habitual.

Ja feia anys que amb el meu amic Alfons volíem anar a veure aurores boreals. Per fi, el 2015 posàvem fil a l'agulla, i amb ell i l'Andreu començàvem a valorar les opcions. Buscàvem un lloc ben al nord, amb nits llargues, fosques i netes, i Longyearbyen era insuperable: tan al nord que a l'hivern ens seria sempre de nit, quasi deshabitat i amb un clima prou benèvol. A més a més, les aurores polars segueixen un cicle d'intensitat d'uns onze anys, i encara estàvem sortint del punt àlgid, cosa que augmentava les nostres possibilitats de veure-les.

Descobrir que el desconegut Svalbard era accessible a l'hivern va esvair tots els dubtes. A les aurores boreals s'afegia l'oportunitat de viure una experiència àrtica absoluta, de conèixer de prop la llarga nit polar. Més engrescador impossible.

Ja ho teníem tot a punt quan una lesió em va impedir marxar. Resignat, vaig haver d'acceptar que el lloc seguiria allà i que podia fer el viatge un any més tard. Així va ser, i l'Alfons no va dubtar a repetir-lo per acompanyar-m'hi, cosa que no puc deixar d'agrair-li.

Encara amb Svalbard a la retina, a l'estiu següent tornaríem a viatjar plegats per enèsima vegada. Aquest cop, amb ell, la Maria i l'Andreu ens aventuraríem a fer la volta sencera a Islàndia. D'alguna manera, aquest viatge se'ns convertia en una continuació lògica del de Svalbard.

I encara, pocs anys després i amb aquests dos viatges ben vius a la memòria, reprendria aquesta llarga aventura nòrdica amb la Raquel i en Dani. Amb ells, el 2023 agafàvem un vol cap al Quebec per anar a l'illa de Terranova. Completàvem així el triplet de viatges que componen aquest llibre. Viatges diferents, que bé es podrien entendre per separat, però que junts formen part d'un gran viatge en tres etapes i amb bons amics.

Agraïments, doncs, a l'Alfons Moreno, la Maria Garreta, l'Andreu Torres, la Raquel Pons i en Dani Catalina per haver fet possible aquest llibre.

Svalbard i la nit polar

Anant cap al nord

—On dius que vas?

Aquesta era la pregunta més habitual quan començàvem a preparar el viatge. Pregunta que sempre arribava amb cares d'estranyesa o d'estupefacció. I la veritat és que nosaltres no en sabíem gaire més que la gent que ens ho preguntava.

Spitsbergen és una illa d'uns 40.000 quilòmetres quadrats, més o menys de la mida de Catalunya, amb uns 2.500 habitants i 3.000 ossos polars. Aquesta és l'illa més gran de l'arxipèlag de Svalbard i l'única habitada. La seva població es concentra sobretot a la petita ciutat de Longyearbyen, a 1.300 quilòmetres del pol Nord. Els seus 78° 15' de latitud la converteixen en la població més septentrional del planeta. Des d'aquí, fins i tot noms com Grenlàndia o el mar de Barentsz s'aprenen mirant cap al sud, i per a viatgers independents com nosaltres —sobretot a l'hivern— ja és impossible anar més enllà. Això últim és un privilegi reservat només a missions científiques o creuerístiques, en cap de les quals no preveiem participar.

Per exemple, Barneo. Aquest és el nom de la base privada que una empresa russa instal·la anualment a pocs quilòmetres del pol. Des d'allà, per un mòdic preu per a milionaris, es poden fer excursions turístiques al pol mateix, entre altres excentricitats. Cada any, en acabar la temporada, Barneo és desmantellada com si no hi hagués hagut mai res.

Només Grenlàndia ofereix encara una petita porció de terra més al nord. Allà, als 83 graus de latitud del fiord de Frigg, s'hi han trobat evidències arqueològiques d'un assentament paleoesquimal de 2.400 anys d'antiguitat. No sabrem mai quanta gent ens pot haver precedit en la nostra recerca de llocs recòndits, però podem tenir la certesa que fins al segle passat, ben poca gent havia estat a aquestes latituds a l'hivern.

Els habitants naturals més septentrionals dels nostres temps són els inughuit de Grenlàndia. En origen, aquests eren un grup inuit que cap al segle xv va arribar a la costa nord-oest de Grenlàndia, on va quedar aïllat de la resta durant segles. Quan el 1818 l'expedició britànica comandada per John Ross hi va contactar per primer cop, els inughuit no eren més que unes poques famílies, i ni tan sols sospitaven que hi hagués més gent al món, ni res que no fos gel al sud de les seves terres. Avui són uns quants més, i Siorapaluk (43 habitants el 2020) n'és la població més nòrdica. Però filant prim, també els seus 77° 47' N la situen una mica més al sud de Longyearbyen.

Abans d'emprendre el viatge, el nom de Svalbard i el de Spitsbergen tot just em desperten ressons d'antigues expedicions àrtiques. Només un segle enrere, aquest lloc era la mort de molts i l'èxit d'alguns. Els noms de Fridtjof Nansen, Roald Amundsen, Umberto Nobile o Salomon August Andrée se'm barregen entre les poques coses que sabem d'aquest misteriós territori que ens sembla gairebé fora del planeta.

Fins ara habitat bàsicament per baleners, caçadors, miners i científics, i últimament per alguns turistes, aquest és un lloc tan remot i inhòspit que encara avui s'hi poden trobar de tant en tant restes dels antics caçadors a la costa occidental. Des d'aquesta illa, el 1897, Salomon August Andrée, Knut Fraenkel i Nils Strindberg van iniciar una desastrosa expedició en globus cap al pol Nord que va acabar amb les seves restes abandonades fins al 1930 a l'illa de Kvitøya, al nord de l'arxipèlag. Per molt que hagi plogut des d'aleshores, molts indrets d'aquesta illa continuen sense ser trepitjats mai per ningú, i qui sap quantes sorpreses poden amagar-se encara en els seus racons més inaccessibles.

L'illa de Spitsbergen va ser descoberta per Willem Barentsz el 1596 en un viatge que per a ell i quatre dels seus acompanyants també seria sense retorn. Avui, per sort nostra, aquest viatge és molt més segur, però no per això se'ns presenta menys misteriós. Com sempre,

tot depèn de què hi anem a buscar i de com obrim els ulls. Perquè el nostre viatge és ben atípic. Normalment, la gent va a l'Àrtic per veure el sol de mitjanit, i no la nit de migdia. Sembla com si viatgéssim per no veure el lloc on anem, però només serà qüestió d'enfocar prou la mirada.

En començar a informar-nos sobre Longyearbyen, amb prou feines sabíem que aquí hi havia una cosa anomenada Global Seed Vault, el magatzem de llavors mundial. Aviat també sabríem que el clima suavitzat pel corrent del golf de Mèxic hi permet temperatures hivernals suportables per a nosaltres, i que la poca activitat de borrasques hi facilita els cels nets, ideals per veure el fenomen que busquem. A més a més, la lluna nova que tindrem aquests dies protegirà encara més aquesta foscor còsmica. Però fins i tot de vegades les aurores aquí es formen massa al sud per poder-les observar. I caldrà veure si el fet d'estar sortint del cicle d'onze anys que segueixen les aurores ens serà benèvol o no.

Poc més en sabem, d'aquest lloc. De primer, només la toponímia potser ens diria alguna cosa: Spitsbergen vol dir «muntanyes punxegudes», i Svalbard significa «costes fredes». A això, hi podem afegir la casualitat de Longyearbyen, fundada el 1906 per un home anomenat Longyear, que vol dir «any llarg». Sens dubte, viure aquí un any sencer ha de ser una experiència ben llarga, sobretot durant els mesos de foscor.

Doncs aquí anem, a un territori descobert fa quatre segles, a una ciutat de cent anys d'història i de la qual no podrem sortir sense un guia amb un fusell a causa dels ossos polars. Una ciutat lluny de tot i de tothom... de moment. Perquè el clima continua canviant, i tot indica que el turisme serà aviat una important activitat de la zona, si no ho és ja a hores d'ara. Per a adonar-se'n, n'hi ha prou amb observar la fosa dels casquets polars o l'obertura de rutes marítimes permanents. És aquest cúmul de canvis dramàtics el que ens permet avui plantar-nos-hi com qui res, d'una manera molt més fàcil que per a aquells pioners exploradors. Un cop allà, acabarem de saber-ne

més, de la vida a Svalbard i d'aquesta incipient indústria turística de la qual nosaltres formem part, tant si ens agrada com si no.

Poc abans de marxar, un documental del fotògraf James Balog em mostra el retrocés de les glaceres i hi reconec llocs vistos a Alaska fa un parell d'anys. Revisc sensacions viscudes allà i a les glaceres de Nova Zelanda encara més anys enrere, on el retrocés és molt més que catastròfic, i m'adono que el missatge d'alarma continua tenint el mateix error de fons: hi ha una mena de fe cega en la humanitat quan parlem del món que deixarem a les generacions futures i de com ens retrauran el mal que fem al planeta. Tant de bo la gent del futur ens ho retreguin, ¿però com? Si tampoc no ho fem nosaltres amb els que ens han precedit? ¿I de què els serviria? Perquè els que construïm el futur sempre hem tingut un truc infal·lible: demà ja no hi serem. ¿De què i a qui es queixaran doncs els del futur? ¿A qui ens podem queixar nosaltres del món que ens han deixat? Davant d'aquesta buidor, sempre resulta més fàcil culpar-se un mateix sense queixar-se dels que ens han precedit. Tant per a l'individu com per a la societat, és més còmode això que no pas canviar de totes totes l'estil de vida heretat de les generacions anteriors.

Tant de bo m'equivoqui, però sembla evident que tots, generació rere generació, continuem prenent el mateix missatge com un relleu: «Quin món deixarem als nostres fills?».Però alarmar-se només de paraula, com fins ara estem fent, ja no serveix de res.

Així, m'agradaria pensar que el pretext d'anar a veure aurores boreals ha de servir per a alguna cosa més. Ens estimem aquest planeta i volem conèixer-ne tots els seus racons, els més bells i els més excèntrics, els més inhòspits i els més durs. Si ferim l'aire amb avions per arribar-hi, si absorbim recursos de la terra per escalfar-nos-hi confortablement i tenir-hi un plat calent, almenys que serveixi per a un mínim profit. Encara que només sigui per explicar, un cop més, com de fràgils i delicats poden ser alguns racons del nostre món. Perquè cuidar la cara més fràgil i delicada d'allò que ens estimem vol dir viure d'una altra manera.

Amb aquestes poques idees de Svalbard al cap, agafem l'avió a Barcelona. Tot just estem emprenent el vol quan se'ns apareixen unes sorprenents vistes de Mallorca, amb una serra de Tramuntana nítida i majestuosa per damunt de l'horitzó, gairebé com si l'haguessin canviat de lloc i la poguéssim tocar amb les mans. Mai en les incomptables vegades que he volat des d'aquí havia tingut una sorpresa semblant. Amb aquestes bones sensacions, a migdia deixem enrere el Mediterrani, deixem enrere l'anticicló hivernal que els últims dies ha fet saltar les alarmes per contaminació, i durant tota la tarda continuem volant amb un sol a l'esquena que sembla que no s'hagi de pondre mai més.

Arribem a Oslo ja de nit. La capital noruega és tot just una parada per dormir a mig camí de la nostra destinació final. Ens trobem a poc més de 2.000 quilòmetres tant de Barcelona com de Longyearbyen, i una vegada més constatem allò que els mapes neguen: a Oslo arribem al límit d'allò que molts mapes d'Europa mostren, i encara ens queda la meitat del trajecte per recórrer. Una mostra més de com de distorsionats i parcials ens fem els mapes (cosa raonable) i per tant també la nostra visió del món (cosa qüestionable).

De seguida ens instal·lem en un d'aquells albergs industrials tan poc acollidors d'habitacions asèptiques. Ens cobren un plus de cinc euros pels llençols i ens donen com a clau una d'aquelles targetes magnètiques que fan encara més impersonal el lloc. Per sort, a l'habitació només hi ha tres homes, cadascun sol, i per tant estarem tranquils.

Per reblar el clau, l'única sala d'estar de l'alberg és la recepció mateixa. Aquí només podrem seure en algun sofà o en alguna taula ben alta amb tamborets, exposats com en un aparador. L'únic atractiu d'aquest lloc és el gran mapamundi penjat en una paret. Si més no ens serà un decorat suggestiu mentre sopem. En un racó del mapa hi ha la representació zenital dels pols, i se'ns fa inevitable clavar-hi la vista per observar distàncies i alguns dels noms i dates que indiquen la cursa de les conquestes polars. Al pol Nord, Nansen, Amund-

sen, Peary... Al pol sud, Shackleton, Amundsen, Scott... Curiosament, a l'Antàrtida hi apareix el nom de Cook, que va ser el primer a navegar pel cercle polar antàrtic encara que no va arribar a veure l'Antàrtida; però de Cook ja passa directament a expedicions que es van endinsar ben al cor del continent gairebé cent anys més tard. Cap referència als primers que van veure el continent, com Fabian Von Bellingshausen, John Davis o Edward Bransfield el 1820, o els primers a trepitjar-lo (segurament alguns dels foquers de John Davis aquell mateix any). Com sempre, cal continuar reivindicant aquells pioners oblidats que van obrir el camí. I segur que allà on anem també hi haurà històries per desenterrar.

Però traiem els ulls del mapa i tornem a Oslo. De moment, sortirem a fer una passejada per descobrir com de diferent es veu la ciutat ara de com la recordàvem de l'estiu del 2010. El primer que ens fa gràcia és redescobrir el bar eritreu on vam anar a parar aleshores. En aquella ocasió ens sorprenia ser els més nòrdics en un bar escandinau. Avui el lloc continua obert, però convertit en restaurant, una mica més elegant i massa ple per quedar-nos-hi, de manera que més tard anirem a prendre alguna cosa en un pub més tradicional i més buit.

Mentrestant, la passejada per Oslo ens porta pels carrers principals fins a la residència reial i cap al front marítim. No ens estranya trobar els carrers menys transitats que a l'estiu, ni tampoc la boira i la foscor. Però *sí* que ens sobta descobrir totes les finestres il·luminades, tant si hi ha algú a dins com si no. Molts edificis d'oficines, buits a aquestes hores, desprenen llum per tots els vidres.

És evident que per veure aurores boreals cal allunyar-se al màxim dels grans nuclis de població. Tenim davant dels nostres ulls una perfecta lliçó de com malgastar energia. La llum de totes aquestes finestres genera una agradable sensació de calidesa i fa la ciutat més acollidora. Però els carrers no podrien ser més solitaris, i la despesa energètica ens sembla innecessària. Tant se val que aquí siguin els reis de l'energia renovable. Anem cap a l'Àrtic, el lloc on més es percep el canvi climàtic, i el primer que observem és que el discurs d'alarma

i el comportament humà van per camins oposats. Ara que anem a veure una nit polar ben fosca, sense més blancor que la neu, si fem una projecció cap al futur, podem comptar que l'única cosa que els humans no aconseguirem fer desaparèixer a aquelles latituds són les llargues nits. Del gel, veient com es manté l'abús de recursos, més val que en prenguem bona nota ara que podem.

Willem Barentsz

La història de Svalbard té uns orígens confusos i hi ha diverses teories sobre el seu descobriment. Algunes troben suport en una saga islandesa de 1194 en què apareix per primer cop aquest nom, però no hi ha cap certesa que es refereixi a aquestes illes. Altres, amb més voluntat que precisió, diuen que alguns pescadors i caçadors russos de la regió més propera (els pomors) haurien arribat aquí en algun moment o altre, qui sap quan. Però com que no s'hi ha trobat mai cap rastre ni de vikings nòrdics ni de pomors russos, la continuïtat històrica que més lluny ens porta a Svalbard es remunta a finals del segle XVI, quan Europa vivia la cursa cap a les Índies per on fos.

Al llarg del segle XVI, mentre els castellans estan cada cop més entretinguts amb l'or americà, la resta d'Europa continua buscant un camí cap a les espècies asiàtiques, i així arriba el torn de la famosa recerca dels passos pel nord. Entre els que comencen a buscar una ruta pel nord-est trobarem l'holandès Willem Barentsz, que en el seu tercer intent va acabar topant amb Svalbard.

Aquells són anys ben intensos a Holanda: la guerra dels Vuitanta Anys o de Flandes contra Castella, el comerç amb Àsia cada cop més potent, la plenitud dels pintors flamencs... Però fins i tot aquests fenòmens quedaran eclipsats per un fet molt més imprevisible: mentre Barentsz comença a buscar el pas del Nord-est, s'acaba de descobrir com cultivar bulbs de tulipes als mateixos Països Baixos. De sobte, allà, la moda esdevé neurosi. Aviat tothom voldrà tulipes, els seus